

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน
กรณีศึกษา กลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนข่อย*
THE PROCESS OF CREATING A LEARNING NETWORK IN THE COMMUNITY
CASE STUDY OF BAN DON KHO RATTAN BASKET WEAVING HANDICRAFT GROUP

พระเกียรติศักดิ์ ขำเกลี้ยง¹, สุมินตรา หมาดหลู², พณนิตา สุภาพโรจน์², จิตติมา ดำรงวัฒนะ^{2*}

Phrakiattisak Khamkliang¹, Sumintra Madlu², Pannita supaproj², Jittima damrongwattana^{2*}

นักวิจัยอิสระ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

independent researcher, Nakhon Si Thammarat, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Graduate School, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author Email: jittima_dam@netru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการเกิดกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย 2) ศึกษาสภาพปัญหาของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย 3) ศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนข่อย โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 15 คน ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาจากแหล่งข้อมูลกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการเก็บข้อมูลภาพและเสียงจากกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวายบ้านดอนข่อยเกิดขึ้นจากการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสาน และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งผลให้กลุ่มมีความยั่งยืนและดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง การก่อตัวของกลุ่มสอดคล้องกับแนวคิด Community of Practice ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มเผชิญปัญหาหลัก ได้แก่ ขาดแคลนวัตถุดิบธรรมชาติ การขาดแรงงานรุ่นใหม่ และการบริหารจัดการภายในกลุ่มที่ยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้การขยายตลาดและความยั่งยืนของกลุ่มถูกจำกัดกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนเกิดจากการทำงานร่วมกันจริง การสื่อสารไม่เป็นทางการ และการพึ่งพาความร่วมมือจากภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็งและการขยายผลการเรียนรู้ในกลุ่มเพื่อเพิ่มความตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคจากผลิตภัณฑ์ที่ทางกลุ่มได้ร่วมกันกับหน่วยงานต่าง ๆ จัดทำขึ้น ตามแนวทางและตามยุคสมัยเพื่อเพิ่มความน่าดึงดูดใจในการใช้งานแก่ผู้ใช้งาน

คำสำคัญ: การเรียนรู้ในชุมชน, ตะกร้าหวาย, บ้านดอนข่อย

* Received 3 June 2025; Revised 26 June 2025; Accepted 27 June 2025

Abstract

This study aimed to: 1) examine the development of the rattan basketry handicraft group; 2) investigate the problems faced by the rattan basketry handicraft group; and 3) study the process of building a learning network within the community of the rattan basketry handicraft group in Ban Don Kho. A qualitative research approach was employed. The main informants consisted of 15 people. The researcher collected data from relevant sources and individuals through in-depth interviews, participant observation, and the collection of images and audio recordings from the group's activities. The findings revealed that the Ban Don Kho rattan basketry handicraft group was formed by community members who possessed local weaving wisdom and received support from the government sector, resulting in the group's sustainability and continuous activities. The group's formation aligns with the Community of Practice concept, which emphasizes learning through joint practice. Moreover, the study found that the group faced major problems, including the shortage of natural raw materials, the lack of a younger workforce, and an unstructured internal management system, which limit market expansion and the group's sustainability. The process of building a learning network within the community arose through actual collaborative work, informal communication, and reliance on cooperation both within and outside the community. Social capital played a crucial role in strengthening the group and expanding learning outcomes to better meet consumer demands with products that the group co-created with various agencies, aligning with contemporary trends to enhance the attractiveness and usability of the products for consumers.

Keywords: Community learning, rattan baskets, Ban Don Kho

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และถูกนำมาใช้ในการสร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน ด้วยความต้องการอนุรักษ์และต่อยอดองค์ความรู้ดั้งเดิม จึงได้มีการรวมตัวจัดตั้ง กลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวายบ้านดอนข่อ เพื่อให้ได้จัดกิจกรรมร่วมกันแต่ในช่วงเริ่มต้น กลุ่มยังขาดความรู้ด้านการจัดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการเชื่อมโยงตลาด ทำให้จำเป็นต้องพัฒนา “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน” เพื่อให้กลุ่มสามารถอยู่รอดและเติบโตได้อย่างยั่งยืน ในการสร้างกลุ่มมีความท้าทายเนื่องจากต่อผลประโยชน์ไม่ว่าต่อตัวคนหรือกลุ่มเนื่องจากจึงไม่มีความชัดเจน รวมถึงผลิตพันและเครือข่ายหรือช่องทางต่าง ๆ ยังไม่ชัดเจนและความหน้าเชื่อถือ

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ แนวคิดของ ชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of Practice) ได้อธิบายว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการแลกเปลี่ยนความรู้ และสร้างความเข้าใจร่วมกันในบริบทของตนเอง การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของ

กลุ่มหัตถกรรมฯ โดยมีการถ่ายทอดทักษะ องค์ความรู้ และประสบการณ์ทั้งภายในกลุ่ม และจากภาคีภายนอก เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน กระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ของ UNESCO ที่เน้นการพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ในทุกช่วงวัย การพัฒนาความสามารถปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบตะกร้า รวมทั้งมีการ สร้างแบรนด์ การบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม และการเข้าถึงตลาดออนไลน์ ทั้งนี้ยังมีการจัดเวทีเรียนรู้ เช่น การอบรมเชิง ปฏิบัติการและการศึกษาดูงานกับชุมชนต้นแบบ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะ “เรียนรู้จากกันและกัน” (Peer Learning) ทำให้เกิดนวัตกรรมท้องถิ่นที่พัฒนาจากฐานทุนเดิม แนวทางนี้สอดคล้องกับ แนวคิด ทุนทางสังคม (Social Capital) ของ Putnam, R. D. ที่เน้นการใช้เครือข่าย ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วม เป็นทรัพยากรสำคัญของการพัฒนา (Putnam, R. D., 2000)

ผลกระทบต่อชุมชนกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับชุมชนโดยรวม โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริม ความร่วมมือในครัวเรือน การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนรุ่นใหม่ และการสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ท้องถิ่น แนวทางนี้ยังสนับสนุนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งเน้นความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันควบคู่กับความรู้และคุณธรรม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560) เครือข่ายการเรียนรู้จึงไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนากลุ่มอาชีพ หากแต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ ความยั่งยืนในระยะยาว

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าในการก่อตั้งกลุ่มจะทำอะไรต่าง ๆ มักเกิดปัญหาตามมามากมายใน การเริ่มต้นไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรสิ่งของ หรือช่องทางต่าง ๆ มักไม่ราบรื่นเพื่อที่จะให้กลุ่มมี ความเข้มแข็งต้องมีการผ่านอุปสรรค ผู้วิจัยจึงศึกษาเพื่อหาทางแก้ไข และหลังจากจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ศึกษา งานวิจัยนี้และพัฒนากลุ่มกลุ่มงานของท่านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนซ้อ
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนซ้อ
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนซ้อ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยกรณีศึกษา (Case Study Research) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ผ่านกรณีศึกษาของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวายบ้านดอนซ้อ การเลือกใช้ระเบียบวิธีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าใจบริบทเฉพาะของชุมชน กระบวนการทำงานร่วมกัน การเรียนรู้ระหว่างบุคคล รวมถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและขัดขวางการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

ด้านประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวายบ้านดอนซ้อ 12 คน ผู้นำชุมชน 1 คน เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพ 2 คน และบุคคลที่มีบทบาทในการสร้างหรือสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ในพื้นที่ 1 คน รวม 15 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนได้โดยตรง

ด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างกลุ่มอาชีพ การพัฒนาชุมชน การเรียนรู้ในชุมชน และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of Practice), พุนทางสังคม (Social Capital) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับบริบทของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ 1) เครื่องบันทึกภาพ คือ ใช้สำหรับบันทึกกิจกรรมหรือกระบวนการทำงานภายในกลุ่มหัตถกรรม 2) บันทึกการสังเกตการณ์ คือ ใช้เพื่อบันทึกพฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์ และกระบวนการทำงานร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม 3) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) คือ ออกแบบเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง โดยครอบคลุมหัวข้อเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม การเรียนรู้ และการสร้างเครือข่าย 4) เครื่องบันทึกเสียง คือ ใช้สำหรับบันทึกการสัมภาษณ์เพื่อความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. สำรวจพื้นที่ในชุมชน - เข้าไปสำรวจสภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนบ้านดอนซ้อ เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมเบื้องต้น
2. สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน - สร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นกับผู้นำและสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการให้ข้อมูล
3. ประสานงานและนัดหมายกลุ่มเป้าหมาย - ติดต่อผู้เกี่ยวข้องเพื่อขอสัมภาษณ์หรือร่วมสังเกตการณ์กิจกรรม
4. รวบรวมและจัดหมวดหมู่ข้อมูล - ดำเนินการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งจัดเก็บเอกสาร รูปภาพ และเสียง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามจะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการสกัดความหมายจากข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจัดกลุ่มเนื้อหาเป็นหมวดหมู่ สรุปประเด็น และอธิบายเชิงลึกตามกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง จากนั้นดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธี การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ศึกษาการจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนซ้อ จากการศึกษาพบว่า การจัดกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวายบ้านดอนซ้อ เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยพบปัญหาต่าง ๆ ในการก่อตั้งในด้านทรัพยากรต่าง ๆ และผลิตภัณฑ์ยังไม่ดึงดูดใจผู้บริโภคเท่าที่ควรเนื่องจากกลุ่มทำตามบรรพบุรุษที่เคยได้สอนมา ยังไม่มีรูปแบบใหม่ ๆ และ กลุ่มยังไม่มีต้นทุนในด้านต่าง ๆ และต้องหาช่องทางเพื่อที่ให้กลุ่มมั่นคง โดยมีผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้เริ่มต้นฝึกหัดให้ลูกหลานเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว ต่อมามีการรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตสินค้าจำหน่ายในงานเทศกาลท้องถิ่น และพัฒนาจนกลายเป็นกลุ่มอาชีพอย่างเป็นทางการโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน และ อบต. ในพื้นที่ พัฒนาการที่สำคัญของกลุ่ม ได้แก่ การเปลี่ยนจากการผลิตใช้เองเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ มีการจัดอบรมเสริมทักษะจากวิทยากรภายนอก การออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สวยงามทันสมัย และการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (ตัวแทนท่านที่ 1, 2567)

2. สภาพปัญหาของกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนซ้อ แม้กลุ่มจะมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังประสบปัญหาหลายด้าน ได้แก่

ด้านวัตถุดิบ: หวายแท้เริ่มหายากขึ้น ทำให้ต้องสั่งจากแหล่งไกล ส่งผลต่อต้นทุนการผลิต

ด้านแรงงาน: สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ขาดแรงงานรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอด

ด้านการตลาด: ยังพึ่งพาตลาดท้องถิ่นและการขายในงานแสดงสินค้าชุมชนเป็นหลัก ขาดช่องทางออนไลน์และการทำแบรนด์

ด้านการจัดการภายใน: ยังไม่มีระบบการจัดการแบบมืออาชีพ เช่น บัญชี การวางแผนการผลิต การบริหารความเสี่ยง (ตัวแทนท่านที่ 2, 2567)

ผลจากสภาพปัญหานี้ส่งผลต่อความยั่งยืนของกลุ่มในระยะยาว แม้จะมีความตั้งใจของสมาชิกและการสนับสนุนจากหน่วยงานบางส่วนก็ตาม เพื่อการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องในแต่ละด้านจึงนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นแนวทางเพื่อปรับปรุงและหาแนวทางสนับสนุนได้อย่างชัดเจนต่อไป

3. กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มหัตถกรรมบ้านดอนซ้อมีลักษณะเป็นกระบวนการแบบไม่เป็นทางการที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน โดยมีลักษณะเด่นดังนี้:

การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำร่วมกัน (Learning by Doing): สมาชิกในกลุ่มเรียนรู้จากการทำงานจริง มีการช่วยกันสอนและแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง โดยหาผู้เชี่ยวชาญในกลุ่มอื่นมาช่วยแนะนำแนวทางกลุ่มบ้างเพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจและจะเป็นช่องทางการหาเครือข่ายใหม่ ๆ หรือ กลุ่มเป้าหมายใหม่ด้วย

การมีพื้นที่กลางของชุมชน เช่น ศาลาประชาคม หรือบ้านของผู้นำกลุ่ม ซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการประชาสัมพันธ์ไปในตัวด้วยเนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มในที่สาธารณะจะมีผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่าที่ส่วนบุคคลและจะมีการสนับสนุนในแต่ละด้านได้ง่าย

การเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก เช่น ศูนย์ส่งเสริมอาชีพ สำนักงานพัฒนาชุมชน วิทยาลัยอาชีวศึกษา ซึ่งเข้ามาอบรม ส่งเสริมทักษะ และให้ทุนสนับสนุนแก่สมาชิกกลุ่มที่ทำการจัดตั้งขึ้น

การสื่อสารภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มอาชีพอื่น ๆ : มีการเชื่อมโยงกับกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ เพื่อเรียนรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ และการตลาดร่วมกัน

การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนบ้านดอนซ้อจึงเกิดจาก “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ที่สะสมมานาน เช่น ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และผู้นำที่มีบทบาทในการเชื่อมโยงกับภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้แม้จะมีข้อจำกัดบางประการ

อภิปรายผล

1. ศึกษาการจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวาย บ้านดอนซ้อ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวายบ้านดอนซ้อเกิดจากการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจักสาน และต่อมาพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพโดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ลักษณะการก่อเกิดกลุ่มในลักษณะนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมาลี ทองงาม ที่ชี้ว่าการรวมกลุ่มของคนในชุมชนบนฐานของภูมิปัญญาเดิมและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกมีส่วนช่วยให้เกิดความยั่งยืนและความต่อเนื่องของกลุ่มอาชีพ (สุมาลี ทองงาม, 2564) นอกจากนี้ยังตรงกับแนวคิดของ Wenger, E. เรื่อง Community of Practice ซึ่งเสนอว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติร่วมกันในบริบทของกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน (Wenger, E., 1998) งานวิจัยของ ศิริรัตน์ ทองแจ่ม ที่ศึกษาการเกิดกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอในจังหวัดแพร่ ยังพบว่า การรวมกลุ่มบนฐานครอบครัวและประสบการณ์ร่วมมีผลต่อการสร้างตัวตนของกลุ่มอาชีพเชิงวัฒนธรรม (ศิริรัตน์ ทองแจ่ม, 2562) อีกทั้งงานของ จิราภรณ์ โชคชัย ที่ศึกษากลุ่มเครื่องเงินในอำเภอแม่แจ่ม พบว่ากลุ่มที่เติบโตจากรากฐานดั้งเดิมมีแนวโน้มจะยั่งยืนมากกว่ากลุ่มที่เกิดจากนโยบายภายนอกเพียงอย่างเดียว (จิราภรณ์ โชคชัย, 2563)

2. สภาพปัญหาของกลุ่มหัตถกรรม การศึกษาพบว่า กลุ่มประสบปัญหาหลัก เช่น ขาดวัตถุดิบธรรมชาติที่ใช้ในการจักสาน ขาดแรงงานวัยหนุ่มสาว และมีปัญหาการจัดการภายในกลุ่ม ทำให้การดำเนินงานไม่เป็นระบบ และไม่สามารถขยายตลาดได้อย่างยั่งยืน ผลนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัชชนันท์ อิศรเดช และคณะ ที่พบว่ากลุ่มอาชีพในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่เผชิญปัญหาค้ำคลึงกันคือการบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ และการขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่ ที่เข้ามาสานต่อกิจกรรมของกลุ่ม (ธัชชนันท์ อิศรเดช และคณะ, 2565) งานของ ญัฐกานต์ วรรณสุข ที่ศึกษากลุ่มจักสานไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชี้ว่า การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นและการย้ายถิ่นฐานของแรงงานส่งผลกระทบโดยตรงต่อกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน (ญัฐกานต์ วรรณสุข, 2563) เช่นเดียวกับ วิภาดา ศรีสวัสดิ์ ที่ศึกษากลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดเชียงราย พบว่าความเปราะบางของกลุ่มเกิดจากการขาดความรู้ด้านการจัดการธุรกิจ และการพึ่งพาองค์กรรัฐในระยะสั้นโดยไม่มีแผนความยั่งยืน (วิภาดา ศรีสวัสดิ์, 2562)

3. กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายของกลุ่มจักสานในชุมชนเกิดขึ้นผ่านการทำงานจริง การสื่อสารไม่เป็นทางการ และการพึ่งพาความร่วมมือจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยทุนทางสังคมมีบทบาทสูง ผลนี้ตรงกับแนวคิดเรื่อง Social Capital ของ Putnam, R. D.

ที่อธิบายว่าความไว้วางใจ ความร่วมมือ และเครือข่ายทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ในระดับชุมชน (Putnam, R. D., 2000) งานของ อุไร นิ่มนวล ที่ศึกษาเครือข่ายทอผ้าพื้นเมืองในภาคอีสานพบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มและการสร้างพื้นที่กลางสำหรับเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางวิชาชีพ (อุไร นิ่มนวล, 2564) ขณะเดียวกัน มานิตา กาญจนโกวิท ได้ศึกษาเครือข่ายกลุ่มอาชีพในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในพื้นที่ต่าง ๆ และการใช้สื่อดิจิทัลในการเรียนรู้ร่วมกันช่วยเพิ่มศักยภาพของกลุ่มอย่างชัดเจน (มานิตา กาญจนโกวิท, 2561) อีกหนึ่งงานของ อานนท์ พรหมเทศ ชี้ว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ร่วมที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันทำงานจริง และการมีพี่เลี้ยงจากภาคีเครือข่ายทำให้เกิดการขยายผลการเรียนรู้แบบองค์รวมในชุมชน (อานนท์ พรหมเทศ, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

รูปภาพที่ 1 การพัฒนาการกลุ่มหัตถกรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้พบว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานตะกร้าหวายบ้านดอนห่อเกิดขึ้นจากการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสาน และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งผลให้กลุ่มมีความยั่งยืนและดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง การก่อตัวของกลุ่มสอดคล้องกับแนวคิด Community of Practice ที่เน้นการ

เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มเผชิญปัญหาหลัก ได้แก่ ขาดแคลนวัตถุดิบธรรมชาติ การขาดแรงงานรุ่นใหม่ และการบริหารจัดการภายในกลุ่มที่ยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้การขยายตลาดและความยั่งยืนของกลุ่มถูกจำกัดกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนเกิดจากการทำงานร่วมกันจริง การสื่อสารไม่เป็นทางการ และการพึ่งพาความร่วมมือจากภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็งและการขยายผลการเรียนรู้ในกลุ่ม ข้อเสนอแนะ 1) ส่งเสริมการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มหัตถกรรมสามารถบริหารงานได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การจัดอบรมด้านการบริหารธุรกิจ การวางแผนตลาด และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ 2) สร้างกลไกการสนับสนุนแรงงานรุ่นใหม่ ผ่านการให้ความรู้และแรงจูงใจ เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้เข้ามาร่วมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการพัฒนาแหล่งวัตถุดิบทดแทน เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบธรรมชาติ 4) พัฒนาระบบเครือข่ายการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มในชุมชนและภายนอก เช่น การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกัน 5) ส่งเสริมบทบาทของภาครัฐและองค์กรภายนอก ในการให้การสนับสนุนระยะยาว ที่เน้นการพัฒนาความเข้มแข็งและความยั่งยืนของกลุ่มมากกว่าการช่วยเหลือในระยะสั้น

เอกสารอ้างอิง

- จิราภรณ์ โชคชัย. (2563). การศึกษากลุ่มเครื่องเงินในอำเภอแม่แจ่ม. วารสารวิชาการชุมชน, 15(2), 45-60.
- ณัฐกานต์ วรรณสุข. (2563). ผลกระทบของการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติต่อกลุ่มหัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ตัวแทนท่านที่ 1. (19 มิถุนายน 2567). การจัดอบรมเสริมทักษะจากวิทยากรภายนอก. (พระเกียรติศักดิ์ ขำเกลี้ยง, ผู้สัมภาษณ์)
- ตัวแทนท่านที่ 2. (20 มิถุนายน 2567). ช่องทางออนไลน์และการทำแบรนด์. (พระเกียรติศักดิ์ ขำเกลี้ยง, ผู้สัมภาษณ์)
- ธัชชนันท์ อิศรเดช และคณะ. (2565). การบริหารจัดการกลุ่มอาชีพในพื้นที่ชนบท: ปัญหาและแนวทาง. วารสารการพัฒนาชุมชน, 10(1), 72-85.
- มานิตา กาญจนโกวิท. (2561). การใช้สื่อดิจิทัลในเครือข่ายกลุ่มอาชีพจังหวัดสุรินทร์. วารสารเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 5(3), 120-135.
- วิภาดา ศรีสวัสดิ์. (2562). ความเปราะบางของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในจังหวัดเชียงราย: การจัดการธุรกิจและการพึ่งพาองค์กรรัฐ. วารสารเกษตรและชุมชน, 6(1), 14-28.
- ศิริรัตน์ ทองแจ่ม. (2562). การเกิดกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอในจังหวัดแพร่. รายงานวิจัยชุมชน, 7(4), 33-48.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2560). การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุมาลี ทองงาม. (2564). การรวมกลุ่มของชุมชนบนฐานภูมิปัญญาเดิมและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก. วารสารวิชาการสังคมศาสตร์, 12(1), 20-35.

- อานนท์ พรหมเทศ. (2562). การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ร่วมในชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- อุไร นิ่มนวล. (2564). เครือข่ายทอผ้าพื้นเมืองในภาคอีสาน: การแลกเปลี่ยนความรู้และความเข้มแข็งทางวิชาชีพ. วารสารวัฒนธรรมพื้นบ้าน, 8(2), 50-65.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: NY: Simon & Schuster.
- Wenger, E. (1998). Communities of practice: Learning, meaning, and identity. Cambridge: Cambridge University Press.